

Miljö och risk: en kort introduktion

ROLF LIDSKOG

Olika typer av miljöhot (av såväl global som lokal art) har fått allt större utrymme i massmedia, på den politiska dagordningen och i det allmänna medvetandet. I dagens allmänna debatt florerar främst populariserade naturvetenskapliga bilder av miljöproblemen. Till viss del beror detta på den naturvetenskapliga kunskapens hegemoni på miljöområdet, men även på att samhällsvetenskaplig forskning (med visst undantag av disciplinen kulturgeografi) först under senare år på allvar börjat göra miljöproblematiken till föremål för analys.

Gemensamt för sociologins klassiker – Marx, Weber och Durkheim – var deras fokus på industrisamhället och dess negativa konsekvenser för människan och för samhället. Vad de däremot inte förutsåg var hur produktivkrafternas utveckling skulle få enormt destruktiva effekter på miljön. Det bör dock betonas att den klassiska sociologin har viktiga bidrag till en sociologisk förståelse av dagens miljöproblem, även om den inte explicit adresserat dessa problem. Den sociologiska utgångspunkten innebär att våra uppfattningar av miljöproblemen präglas av våra samhällsliga positioner. I denna mening utmanar den sociologiska kunskapen den naturvetenskapliga hegemonin som tar kunskaper och bedömningarna om miljöproblemen för givna.

Miljöproblemen ställer också samhället inför radikala förändringar. För att förstå och förklara dessa krävs att sociologer utvecklar nya redskap – begrepp, teorier och metoder. Sociologin har det senaste decenniet alltmer börjat göra detta. Bland dagens sociologer är troligtvis Becks teori om risksamhället det mest kända bidraget. Hans bok *Risikogesellschaft* är redan, nio år efter dess publicering och tre år efter dess engelska översättning, en av de mest inflytelserika europeiska sociologiska arbetena under 1900-talets senare hälft. De första fem åren sålde den tyska upplagan i 60,000 exemplar, vilket få av efterkrigstidens sociologiska böcker uppnått. Beck är dock inte ensam utan ett antal nutida sociologer – till exempel Anthony Giddens och Niklas Luhmann för att nämna två av de mest välkända – har direkt fokuserat det moderna samhällets miljöproblem.

Under de senaste åren har alltmer uppmärksamhet riktats till miljöproblemens sociala sammanhang. Ett internationellt exempel på detta är att de internationella naturvetenskapliga forskningsprogrammen *The International Geosphere-Biosphere Program* och *World Climate Research Programme* kompletterades 1990 med en samhällsvetenskaplig-humanistisk

motsvarighet i *The Human Dimension of Global Environmental Change Programme*. I Sverige finns det idag många forskningsråd, sektorsorgan och myndigheter som frågar efter samhällsvetenskaplig forskning på miljöområdet.

Samtidigt som samhällsvetenskaplig kunskap allt mer efterfrågas så bör det dock betonas att dess roll ofta ses som underordnad den naturvetenskapliga. När till exempel samhällsvetenskaperna förts in i de globala miljöprogrammen har de underordnats naturvetenskapernas åtaganden och dagordningar. Som Bryan Wynne mycket riktigt påpekat har samhällsvetenskapen – åtminstone i de stora internationella forskningsprogrammen om den globala klimattförändringen – tilldelats uppgiften att antingen förse naturvetenskaperna med information om mänskliga aktiviteter som stör naturliga processer, eller också ta de naturvetenskapliga förutsägelseerna för givna och sedan uppskatta de sociala och ekonomiska konsekvenserna. Den utmaning som sociologin, tillsammans med de flesta andra samhällsvetenskaper, nu står för är att skapa social auktoritet för att även vara med i definieringen av miljöproblemen. Det är samspelet mellan samhälle och natur som skapar miljöproblemen – och det är i detta samspel som lösningar till miljöproblemen finns. Av det skälet krävs både naturvetenskap och samhällsvetenskap för att såväl förstå och förklara dagens miljöproblem som föreslå dess lösningar.

Detta nummer av Sociologisk Forskning har temat *Miljö och risk*. Gemensamt för de fyra artiklarna som numret innehåller är att de betonar den sociologiska kunskapens relevans för att förklara dagens samhälle med dess miljöproblem och risker. I sin artikel "Mellan sociologi och ekologi?" diskuterar *Rolf Lidskog* två olika vetenskapsteoretiska utgångspunkter i debatten om miljöproblem: naiv realism och konstruktivism. Genom att kontrastera dessa synsätt utvecklar Lidskog en tredje position, där han betonar att miljöproblemen äger en realitet, men att vår kunskap om dem ofrånkomligen är socialt präglad. *Göran Sundqvist* tar i sin artikel om "Risk och kärnavfall" sin utgångspunkt i en kritisk diskussion av Anthony Giddens modernitetsteori. Dessa resonemang appliceras sedan på ett konkret fall, nämligen hanteringen av det svenska kärnavfallet. I sin artikel "samhällsvetenskapen och miljöproblemens ekologi" utvecklar *Per Lindqvist* en systemteoretisk analys av miljöfrågan, och i den avslutande artikeln för *Mikael Klintman* en socialpsykologisk diskussion om skapandet av miljöanpassat beteende. Dessa fyra uppsatser har olika fokus och ansatser men förenas i sin ambition att utveckla ett sociologiskt bidrag till förståelsen av dagens miljöproblem.